

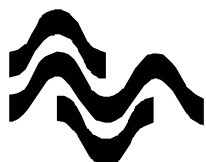
Pædagogisk Vejledning

Alkoholproblemer blandt
klienter.

Kode

04 92 000001801

Godkendt frem til den 31. marts 2003.

Indledning

Den pædagogiske vejledning er ikke en færdig facitliste for, hvordan "Alkoholproblemer blandt klienter" skal tilrettelægges og gennemføres.

Vejledningen er tænkt som en igangsætter og et redskab for inspiration og ideer til de undervisere, som skal gennemføre undervisningen.

Begrundelse for uddannelsen

Forbruget af alkohol er steget markant gennem de seneste år, og eksperter skønner, at mange danskere har et alkoholforbrug, der kan true deres sundhed og velvære. Denne udvikling gør det sandsynligt, at medarbejderne i kommunernes omsorgsafdelinger oftere og oftere vil støde på alkoholproblemer hos deres klienter.

Som medarbejdernes faglige uddannelser er opbygget på nuværende tidspunkt, giver disse kun meget begrænset viden og kendskab til, hvordan man kan forholde sig til klienter med alkoholproblemer, og hvordan eventuelle problemer kan håndteres.

Tanken med uddannelsen er derfor at give deltagerne en indsigt i alkoholproblemers mangfoldigheder og indsigt i, hvordan de, på en hensigtsmæssig måde, kan forholde sig til klienter med alkoholproblemer. Intentionen er også, at give deltagerne nogle redskaber til at tackle eventuelle vanskeligheder og problemer - herunder en udfarende adfærd hos klienterne.

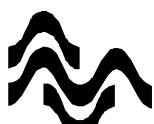
Planlægning af uddannelsen

Det forudsættes, at deltagerne har erfaring med arbejde hos klienter med alkoholproblemer.

Undervisningen.

Ved præsentation af uddannelsens mål kan der med fordel taget udgangspunkt i baggrunden for uddannelsen. Der kan også fremhæves de fordele, der kan være for deltagerne, idet uddannelsen kan ses som forebyggelse mod stress og udbrændthed i omsorgsarbejdet.

Uddannelsen er tænkt som en vekselvirkning mellem teoretisk tilgang og praktiske øvelser samt indsigt i praksisverden.

Alkoholproblemer blandt klienter

Pædagogisk vejledning

Den teoretiske del bør være korte oplæg, der kan give viden og være igangsætter og inspirator for erfaringsindsigt via gruppearbejde, situationsspil eller andre øvelser.

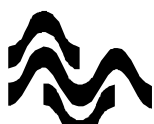
Dette gør det nødvendigt, at deltagerne fra starten motiveres til at være aktive og deltagende, og det kan blandt andet gøres ved at inddrage deltagerens egne erfaringer fra det daglige arbejde i omsorgsafdelingerne. Denne form for "øvelse" kan også være med til at skabe tryghed og tillid i gruppen, hvilket er nødvendigt at arbejde med, når der inddrages øvelser og situationsspil i undervisningen.

Det kan være hensigtsmæssigt at være opmærksom på deltagerens reaktioner over for erfaringskortlægning, øvelser og situationsspil. Det er pædagogiske metoder, som går tæt på den enkelte kursist, og emnet alkohol kan være følelsesladet og tabubelagt alt efter deltagerens egne oplevelser og erfaringer. I nogle grupper kan man således komme ud for, at der opstår blokeringer eller modstand, som vanskeliggør, at målene kan nås. En måde at imødegå modstanden på kan være at veksle mellem forskellige pædagogiske metoder samtidig med, at der lyttes til deltagerens ønsker.

I forslaget til uddannelsens forløb (skema), er der forsøgt at skabe en helhed og sammenhæng mellem de enkelte temaer, og der er lagt vægt på muligheden for at kunne veksle mellem forskellige pædagogiske metoder blandt andet for at fremme deltagerens interesse og engagement.

Hvad angår forslag til indholdet i de enkelte temaer, er hver dag beskrevet for sig, og der er forslag til litteratur, undervisningsmateriale, øvelser, o.s.v.

Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag
Præsentation af Alkoholmisbrug - tegn og signaler Deltagererfaringer	Alkoholmisbrug tegn og signaler fortsat pleje/støtte og praktisk bistand	Ekskursion Kommunikation At omgås klienter	Kommunikation Samtaleteknik Samspillet med klienten	Den aggressive klient redskaber til at forebygge og håndtere disse situationer -
- En autentisk beretning	Behandlingsmuligheder herunder den medicinske behandling	At lære at sætte grænser	Konfliktløsning	- Evaluering og afslutning

1. dag.

Første dag er tilrettelagt således, at deltagerne skal have kendskab til, hvordan alkoholproblemer identificeres. Derfor er det nødvendigt, at deltagerne får indsigt i den adfærd og de signaler, der er karakteristisk for disse klienter.

Der er en sammenhæng mellem klientens grundlæggende personlighed, livsforløb, mængden af alkoholindtagelse samt den tidsperiode, hvor klienten har været afhængig af alkohol - og klientens adfærd. Derfor bør deltagerne få kendskab til hele spektret af adfærd - fra klienten med et relativt nyopstået alkoholmisbrug til klienten med flere års misbrug.

Præsentation:

Af mål, kursister og undervisere.

Alkoholmisbrug - tegn og signaler:

Her gives et kort oplæg om, hvad alkoholmisbrug er samt en belysning af karakteristiske kendetegn og adfærd.

En autentisk beretning:

Her er der tænkt på muligheden for at invitere en tørlagt alkoholiker til at fortælle om livet med et misbrug.

Erfaringsudveksling:

Gennem erfaringskortlægning belyses deltagernes egne erfaringer fra samspillet med alkoholafhængige klienter.

Lydbånd:

"Eliten fra minefeltet"

Undervisningsmateriale til deltagerne:

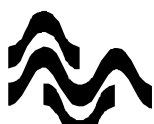
DCAA: "Sygdommen alkoholisme - sygdom og udvikling".

Gæstelærer:

For eksempel: Medlem af Anonyme Alkoholikere - til den autentiske beretning.

2. dag.

Der arbejdes videre med tegn og signaler. Der foretages en inddeling i tidlige, senere og sene tegn. Deltageren får indsigt i de symptomer klienten kan frembyde og hvilke handlemuligheder, man som hjælper har. Der arbejdes med emner som praktisk bistand, personlig pleje og ernæring. Et alkoholproblem kan være så alvorligt, at det truer klientens sundhed og velvære både fysisk psykisk og socialt. Deltageren får kendskab til støtte og hjælpemuligheder både indenfor det private og offentlige regi, så medarbejderen bliver istand til at vejlede klienten.

Deltageren får mulighed at diskutere egne holdninger til alkohol klienter, idet vi ved , det er væsentligt, at hjælperen har forståelse for, hvordan egen adfærd har indflydelse på samarbejdet både mellem klienten og andre kolleger.

Deltageren får kendskab til behandlingsmuligheder og hvordan der arbejdes i praksis inden for området.

Tegn og signaler, fortsat.

Oplægget fra dagen før uddybes. Deltageren får kendskab til forskellige muligheder, der er for hjælp og behandling til alkoholafhængige klienter. Fordele og ulemper ved de forskellige behandlingsformer kan drøftes, og en gennemgang af de følgesygdomme, der kan opstå.

Undervisningsmateriale til deltagerne:

Pjecer fra de lokale forbyggelsesråd i kommuner/amter

Det er vigtigt, at deltagerne kender til de aktuelle tiltag i den enkelte kommune eller amt.

Videofilm:

For eksempel: Hvorfor Søren lige Birthe, Amtscentralen

eller : Giv mig en god grund til at være ædru, Statens Filmcentral.

3. dag.

Der indledes med et besøg, hvor man arbejder med alkohol klienter. Deltageren får kendskab til en af de behandlingsmuligheder, der tilbydes alkoholikere.

Derefter er overskriften kommunikation. Det er hensigten at styrke deltagernes bevidsthed om egen adfærd og handlinger - både på det verbale og nonverbale plan.

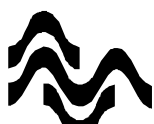
Samarbejdet med kollegerne har en særlig betydning, når man arbejder med alkoholafhængige klienter. Derfor bør kommunikationsemnet tilrettelægges således, at etablering af samarbejde med kolleger inddrages.

Ekskursion:

Her er tænkt på et besøg på et alkoholambulatorium, eller et andet behandlingstilbud, hvor deltagerne får kendskab til den enkelte amtskommunes tiltag inden for alkoholområdet. Ekskursionen bør give deltagerne indblik i aktuelle behandlingsmuligheder samt psykiske og sociale tilbud til den alkoholafhængige klient.

Grænsesætning:

De arbejdsopgaver, som deltagerne står overfor i det daglige arbejde vil altid være et samspil mellem vedkommende og klienten. For at forebygge problemer er det derfor af betydning, at medarbejderen kender sin egen reaktion og de signaler, som han/hun sender. Til dette formål kan inddrages et spørgeskema (bilag 1)

Den opførsel, der kan ses hos en alkoholafhængig klient gør det ofte nødvendigt, at medarbejderen er i stand til at sætte grænser. Deltageren bør dels få kendskab til, hvor egne grænser går og dels opøve færdigheder i at sætte grænser.

Til dette kan en struktureret øvelse anvendes (bilag 2) eller et situationsspil (bilag 3) (8)

Undervisningsmateriale til deltagerne:

Forslag: Zimsen, K.: Samtalen som værktøj s. 37 - 50.

4. dag.

Er tilrettelagt således, at deltagernes egne erfaringer fra det daglige arbejde i omsorgsafdelingerne inddrages og belyses. Dette gøres ved at se på , hvordan den enkelte deltager hidtil har handlet i samspillet med den alkoholafhængige klient og dels at se på , hvordan det vil være hensigtsmæssigt at handle fremover, og udvikle en bevidsthed om egen reaktion.

Hvis deltagerne ikke selv har erfaringer fra arbejdet med disse klienter, kan underviseren konstruere eksempler, som kan vurderes og analyseres.

Uanset hvor gode vi er - i det daglige arbejde - bliver til at forebygge problemer hos den alkoholafhængige klient, kan det ikke undgås, at der opstår konflikter og situationer, som skaber usikkerhed og handlingslammelse. Derfor er det af betydning, at deltagerne får kendskab til relevante måder at løse konflikter på.

Samtaleteknik:

At forebygge problemer er også at skabe en god tryk atmosfære. Dette kan blandt andet skabes gennem en hensigtsmæssig kommunikation i den givne situation, og der bør inddrages både den verbale og nonverbale kommunikation.

Deltagerens færdigheder i at mestre samtalen opøves gennem situationsspil (bilag 4)

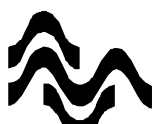
Samspillet med klienten:

Et samspil med en klient og en medarbejder vil altid indeholde følelse, og opstår der problemer eller konflikter, vil disse situationer være præget af følelsesmæssige reaktioner. Det er vigtigt, at deltagerne får kendskab til de følelser, som præger et samspil.

Deltagernes egne erfaringer kan inddrages og en beskrivelse af de konkrete situationer, evalueres med henblik på handlingsændringer (bilag5)

Undervisningsmateriale :

Forslag: Berliner, P.: Konfliktløsning s. 5 - 11.

Videofilm:

Forslag: When a Man loves a Woman

Forslag: hvorfor Søren lige Birthe.

5. Dag.

Hensigten med denne dag er, at deltagerne får kendskab til de situationer, som kan "skabe" den aggressive adfærd - med henblik på, hvordan sådan en adfærd kan forebygges. Derudover bør deltagerne få nogle redskaber til, hvordan en udfarende adfærd kan tackles, når den opstår.

Denne adfærd kan komme til udtryk på flere måder - fra at være truende, både fysisk og psykisk, til egentlige voldssituationer, ligesom seksuelle tilnærmelser kan forekomme.

Vold og trusler om vold:

Her kan der gives et kort oplæg om typiske situationer, der kan udløse en aggressiv adfærd, hvorefter deltagernes egne erfaringer fra praksis kan inddrages.

Den adfærd, der kan virke aggressionsdæmpende bør fremhæves, og færdigheder i at mestre denne adfærd kan øves via situationsspil (bilag 6).

En aggressiv adfærd kan vække angst hos medarbejderen, og deltagerne bør derfor få kendskab til, hvordan angsten håndteres.

Deltagerne bør få en forståelse for, hvordan en egentlig voldsepisode mestres/tackles.

Deltagerne bør også få indblik i, hvordan en voldsoplevelse bearbejdes herunder støttemuligheder og evt. anmeldelse af volden.

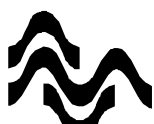
Evaluering og afslutning:

Til dette, er der forslag i den pædagogiske vejledning.

Evaluering.

Evaluering bør foregå dagligt eventuelt én formiddag og én eftermiddag. Denne evaluering kan med fordel være mundtlig, og kan bygges op omkring konkrete spørgsmål til deltagerne i relation til temaets formål.

Evalueringen på sidste dag bør relateres til sine målformuleringer.

Alkoholproblemer blandt klienter

Pædagogisk vejledning

Der kan eventuelt foretages tre skriftlige evalueringer, hvor der anvendes en semantisk skala fra 0 - 10 til vurdering af:

- det faglige udbytte.
- formidlingsformen.
- det personlige udbytte.

Med udgangspunkt i disse kan der foretages en mundtlig evaluering.

Afholdelsesformer

Uddannelsen kan tilrettelægges således, at der anvendes fleksible afholdelses-former, men det er en forudsætning at følgende kriterier overholdes:

Uddannelsesstedet og det lokale uddannelsesudvalg skal drøfte lokale kriterier og retningslinjer for fleksible afholdelsesformer.

Uddannelsen skal udbydes i den fulde varighed og alle mødedage skal være fastlagte. For hver uddannelse skal uddannelsesstedet udarbejde en lokal Uddannelsesplan, som angiver delmål for de enkelte moduler og beskriver pædagogiske overvejelser for formen.

Underviserne skal have undervist på uddannelsen i dens grundlæggende form. Nye afholdelsesformer skal tage hensyn til særlige øvelser, spil og lignende der afvikles som en helhed.

Uddannelsesstedet har ansvaret for en særlig omhyggelig evaluering af den valgte afholdelsesform med vurdering af fordele og ulemper fra såvel deltagerne som underviseren og arbejdsgiverne. Evalueringen tilsendes Efteruddannelsesudvalget for Social og sundhedsområdet straks efter uddannelsens afholdelse. Disse evalueringer kan rekvireres fra andre uddannelsesinstitutioner.

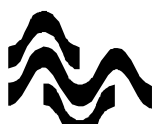
Såfremt det tilsendte giver anledning hertil kan udvalget beslutte at udarbejde yderligere retningslinjer for en eller flere afholdelsesformer.

Undervisningsmateriale

Forslag: Berliner, P. : Vold og trusler på arbejdet s. 93 - 112.

Kvalitetssikring af uddannelsen

Ingen særlige krav ud over hvad der er angivet i uddannelsesplanens punkt 8.

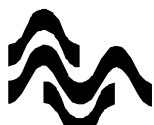
Alkoholproblemer blandt klienter

Pædagogisk vejledning

Bilag 1

Øvelse: Selvportræt.

HURTIG () () () () LANGSOM
TUNGNEM () () () () BEGAVET
KEDELIG () () () () INTERESSANT
FRI () () () () BUNDET
FORSTEMT () () () () LIVFULD
GLAD () () () () TRIST
TILFREDS () () () () UTILFREDS
PESSIMISTISK () () () () OPTIMISTISK
VENLIG () () () () UVENLIG
AKTIV () () () () PASSIV
SIKKER PÅ SIG SELV () () () () USIKKER PÅ SIG SELV
TILBAGESKUENDE () () () () FREMADSKUENDE
EFTERGIVENDE () () () () STRENG
HUMORISTISK () () () () NØGTERN
UPOPULÆR () () () () POPULÆR
BARSK () () () () BLID
INDADVENDT () () () () UDADVENDT
UTAKNEMMELIG () () () () TAKNEMMELIG
ELSKET () () () () UELSKET
IMØDEKOMMENDE () () () () AFVISENDE
HÆMMET () () () () UHÆMMET
SUCCESRIG () () () () MISLYKKET
FRYGTSOM () () () () FRYGTLØS (OVERVEJENDE I BEGGE ())
STILLE () () () () SNAKKESALIG
AMBITIØS () () () () UAMBITIØS
UBETÆNKSOM () () () () BETÆNKSOM
UBESLUTSOM () () () () BESLUTSOM
ORDENTLIG () () () () UORDENTLIG
UFORBEHOLDEN () () () () FORBEHOLDEN
DOVEN () () () () FLITTIG
FLEKSIBEL () () () () UFLEKSIBEL
MODIG () () () () FEJ

Alkoholproblemer blandt klienter

Pædagogisk vejledning

AGGRESSIV () () () () FREDELIG

HEMMELIGHEDSFULD () () () () ÅBEN

SÅRBAR () () () () TRYG

RAR () () () () UBEHAGELIG (OVERVEJENDE I BEGGE ())

ANSPÆNDT () () () () AFSLAPPET

USIKKER () () () () SIKKER

TÅLMODIG () () () () UTÅLMODIG

BLØD () () () () HÅRD

UKÆRLIG () () () () KÆRLIG

FORSONLIG () () () () UFORSONLIG

ANSVARLIG () () () () UANSVARLIG

UPÅLIDELIG () () () () PÅLIDELIG

FORMEL () () () () UFORMEL

SAMVITTIGHEDSFULD () () () () SAMVITTIGHEDSLØS

NEDTRYKT () () () () OPSTEMT

PROPER () () () () SJUSKET

VARM () () () () KOLD

KREATIV () () () () UKREATIV

OPFARENDE () () () () LIGEVÆGTIG

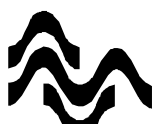
VAG () () () () PRÆCIS

DISTANCERET () () () () ENGAGERET

TILLIDSFULD () () () () MISTROISK

RESERVERET () () () () ÅBENHJERTIG

UDFYLD NU, HVORDAN DIT EGET BILLED ER. LAD DIN MODPART SÅ GIVE EN VURDERING TIL SAMMENLIGNING.

Bilag 2

Forslag til øvelse: At sætte grænser.

Der etableres små grupper á 3 personer.

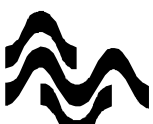
En fra gruppen tegner med kridt på gulvet sit personlige rum og stiller sig midt i rummet.

En anden fra gruppen står uden for det personlige rum, og den sidste er observatør.

Den der står uden for det personlige rum, skal forsøge at komme ind i rummet samtidig med, at den der er i rummet skal forsøge at holde personen uden for.

Alle former for kommunikation må anvendes.

Når spillet er slut - der kan eventuelt sættes en tidsgrænse på - foretages en evaluering, og der byttes roller.

Om situationsspil:

I situationsspil, etableres små grupper á 3 personer.

Gruppens opgaven er følgende:

1. Ud fra en given synopsis udarbejder gruppen selv et situationsspil. Det vil sige i stikord specificeres kort ALDER, KØN, SOCIAL STATUS, FYSISKE/PSYKISKE KARAKTERISTIKA, BOLIGENS ART, BOLIGENS BESKAFFENHED, LIVETS FORLØB (den del af livet der har gjort, hvad det har gjort), NY KLIENT/GAMMEL KLIENT, KLIENTENS ADFÆRD, MISBRUG, O.A.

Denne karakteristika læses højt for alle, således at de alle er klar over baggrunden for den følgende dialog/samtale. Det skal slås fast, at der skal være tale om et væsentligt alkoholforbrug/misbrug.

2. Derefter udvælger gruppen en, der skal agere klient og en, der skal være hjælperen. Den 3. person fungerer som observatør.

3. Der aftales ikke noget forløb (dialog) i spillet, der skal ekstempereres med indlevelse.

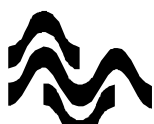
4. Når spillet går dødt, eller tidsfaktoren (10 minutter) er nået, foretages der en evaluering fra alle kursister.

Forslag til synopsis: At sætte grænser.

Klienten er en mandlig alkoholmisbruger. Lever på sociale ydelser. Førtidspensionist på grund af sit misbrug. Er isoleret. Vred på menneskerne og specielt den sociale sektor. Er perfid og sarkastisk overfor hjælperen, samtidig appellerer han via sin selvmedlidenhed til, at hjælperen skal hente øl og snaps, samt tage de tomme flasker med ned.

Det vil hjælperen ikke. Klienten bliver grov. Klynker. Falder om (simulerer). Han overdriper sine abstinenser.

I situationsspillet skal du sætte grænser, uden at det udarter sig til en ubehagelig situation. Han har et problem, som du ikke vil være med til at støtte (hente sprut).

Om situationsspil: Se bilag 3.

Forslag til synopsis: Samtalens underfundighed.

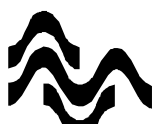
Klienten er en ældre kvindelig alkoholmisbruger.

Hun har tidligere været værtshusludder og har et sprog, der tangerer det meget grove. Hun er sjældent ædru. Hendes lejlighed ligner en svinesti.

Du får nu påtalt, at der skal gøres rent, det er din pligt, der skal vaskes op, vaskes tøj. Det er det, man har det offentlige til. Hun sidder aggressivt på en sofa og vogter dig, kommer med bemærkninger om dit udseende, din påklædning, og for øvrigt rager det ikke hende, hvor du begynder, bare se at komme i gang o.s.v. o.s.v.

I situationsspillet skal du undgå at gå ind på grovheder, ikke gøre mere end hvad der skal gøres.

Tale til klienten på en sådan måde, at hun fratages yderligere grovheder/forlangender. Du skal dreje samtalen hen på, at klienten ser, hvad der er ret og rimeligt. At finde sig i, og rent arbejdsmæssig.

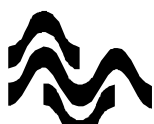
Bilag 5

Forslag til situationsspil: Følelsesmæssig samspil.

1. De kursister, der har haft konkrete ubehagelige konfrontationer hos en misbruger kommer med et konkret eksempel. Eksemplet konkretiseres i 4 korte afsnit (a.b.c.d., se neden for).
2. Derefter gennemgås, hvordan situationen blev tacklet i de enkelte afsnit (a.b.c.d).
3. På baggrund af ny indsigt gennemgås nu, hvordan vedkommende ville have tacklet situationen idag.
4. Sluttelig får alle deltagere mulighed for at tilkendegive, hvordan de ville have tacklet situationen.

Er der ikke konkrete eksempler konstrueres der sådanne.

- a = De fysiske rammer. Misbrugerens tilstand.
- b = Den adfærdsmæssige baggrund for situationen.
- c = Hvordan situationen udviklede sig.
- d = Hvad/hvordan var afslutningsforløbet.

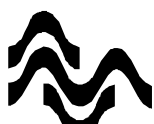
Bilag 6

Forslag til situationsspil: Aggressionsdæmpende adfærd.

En hjemmehjælper var gentagne gange ude for, at en mandlig pensionist havde huset fyldt med svirebrødre, når hun kom for at gøre rent og rydde op. Svirebrødrene råbte efter hende, kom med obskøne tilråb og nægtede at flytte sig fra stuen, så hun kunne komme til. Pensionisten skældte ofte ud over at "skulle have hende rendende og rode i sine ting!" Han var meget uvenlig og fjendtlig overfor hende.

En dag blev det for meget for hende - og hun sagde meget bestemt til det øldrikkende selskab, at de måtte forlade huset, mens hun gjorde rent. Hun ville ikke finde sig i det mere, nu var grænsen nået. Det gjorde pensionisten rasende. Han sprang op og gav hende et skub, mens han råbte, at han selv måtte bestemme, hvem han ville have som gæster.

Kilde: Peter Berliner: Vold og trusler på arbejdet, s. 113.

Litteraturliste

Alkoholisme, en Familiesygdom.

Dansk Center vedrørende Alkoholisme og andre Afhængighedssygdomme, DCAA 1992.

AT-meddelelse nr. 4.08.4 Voldsrisiko i forbindelse med arbejdets udførelse.

Arbejdstilsynet, 1987.

Berliner, P.: Modstand i undervisningen.

Danmarks Forvaltningshøjskole, Frederiksberg 1993.

Berliner, P.: Konfliktløsning.

Danmarks Forvaltningshøjskole, Frederiksberg 1994.

Berliner, P.: Vold og trusler på arbejdet.

G.E.C GAD, København 1995.

Buus Jensen, S.: Alkoholisme - Et samspil mellem individ, stof og samfund.

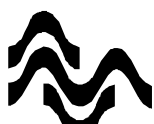
Munksgaards Psykiatriserie, København 1981.

Dissing, A.: Angst.

Clausen Bøger 1989.

Hall, E.T.: Den skjulte dimension. Menneskets opfattelse og brug af rum.

Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck, København 1973.

Alkoholproblemer blandt klienter

Pædagogisk vejledning

Löfgren, B.: Alkoholisme - menneske og samfund.
Hans Reitzel, København 1976.

Metze, E., Nystrup, J.: Samtaletræning.
Socialpædagogisk Bibliotek, København 1989.

Mueller, A, Ketcham, K.: Hvordan man bli'r og forbli'r ædru.
Heliosfonden, 1987.

Rosenberg, N.: Hverdagsangst.
Gyldendals Psykologiserie, København 1989.

Sygdommen alkoholisme - sygdom og udvikling.
Dansk Center vedrørende Alkoholisme og andre Afhængighedssygdomme, DCAA 1992.

Vold og trusler om vold.
Branchevejledning, Branchesikkerhedsråd 11, 1990.

Zimsen, K.: Samtalen som værktøj.
Gyldendal, København 1977.

